

PREGLED POVIJESTI GROFOVA CELJSKIH

Autor na temelju povijesne literature i objavljenih izvora podrobno analizira činjenice te daje prikaz povijesti grofova Celjskih.

Više od stotinu godina otkada je Franz Krones objavio *Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli*¹ povijest ove slavne obitelji i dalje fascinira povjesničare i njihovu publiku. Što li je to što nas tako snažno privlači priči o dinastiji čija je prisutnost na pozornici velikih trajala jedva nešto više od stoljeća? Možda upravo činjenica da se u tom relativno kratkom vremenskom periodu njihov utjecaj na društvena i politička zbivanja osjećao ne samo u njihovoj neposrednoj okolini – na području današnje Slovenije i Hrvatske gdje se nalazila velika većina njihovih posjeda – već i u znatno širem regionalnom prostoru koji je sezao od jugoistočnih predjela Svetog Rimskog Carstva, preko Ugarsko-hrvatskog kraljevstva sve do srednjovjekovne Srbije i Bosne. Zaista, za Celjske grofove, norveškog kralja-pustolova Haralda Hadrada ili francuskog viteza Engerarda de Coucya, moglo bi se prije reći da njihova povijest pripada domeni fikcije i pustolovnih romana nego stvarnim povijesnim događajima.

Uzdignuvši se iz anonimnosti nižeg plemstva 1341. godine² Celjski su u nepuno stoljeće i gotovo meteorskom brzinom dosegli gotovo sam vrh srednjovjekovne hijerarhije, te skoro i zasjeli na njega prije negoli su, na način koji nalikuje Shakespearovim tragedijama, sišli sa pozornice sredinom petnaestog stoljeća.³ Ali i to je bilo dovoljno da ostave trag u povijesti koji i dan danas nadahnjuje mnogobrojne

1 Franz Krones v. Marchland, *Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli, Dio prvi: Die Freien von Saneck und der erste Graf von Cilli, Dio drugi: Die Cillier Chronik* (Graz: Leuschner & Lubensky, 1883), 129 (dalje: Krones, *Chronik*).

2 Heinz Dopsch, "Die Freien von Sannegg als steirische Landherren und ihr Aufstieg zu Grafen von Cilli," (dalje: Dopsch, *Freien*) u *Celjski grofovi, stara tema – nova spoznanja*, ur. Rolanda Fugger Germadnik, (Celje: Pokrajinski muzej, 1998), 23-36 (dalje: Germadnik, ur., *Celjski grofovi*).

3 Vidi Johannes Grabmayer, "Das Opfer war der Täter," *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 111 (2003): 286-316 (dalje: Grabmayer, *Opfer*).

povjesničare, te bi literatura vezana uz njihovu povijest napunila čitave police. No kako je Heint Dopsch rekao prije više od trideset godina, a Peter Štih ponovio 1998. godine, Celjski su bili i ostali "ein Forschungsproblem."⁴ S posjedima raspršenim na teritoriju današnje Austrije, Slovenije, Hrvatske i Mađarske, te s dinastičkim poveznicama i savezima diljem Europe nije ni čudno da istraživanje njihove povijesti i sakupljanje izvornog materijala predstavlja velik problem za povjesničare.⁵ Nadalje, kao "internacionalna" obitelj sa višestrukim identitetom i bez očite "nacionalne" pripadnosti, Celjski su bili žrtva romantičnih i "nacionalnih" historiografija. Označavani kao neprijatelji Habsburgovaca, mađarskog "nacionalnog junaka" Ivana Hunyadija⁶ ili jednostavno kao "stranci i ugnjetavatelji" čini se kao da su se nalazili na "krivoj strani" u očima gotovo svih povjesničara.⁷ Pored toga, većina ranijih prikaza njihove povijesti zasnivala se na narativnim izvorima čiji su sastavljači uglavnom djelovali na dvoru njihovih neprijatelja.⁸ Imajući to u vidu, još je i veća zasluga Franza Kronesa u objavljivanju Celjske kronike – jednog od rijetkih suvremenih djela koje povijest Celjskih prikazuju u pozitivnom svjetlu.⁹

U drugoj polovici dvadesetog stoljeća povjesničari su počeli problemu pristupati s drugačijeg stajališta kako bi ispravili štetu koju je Celjskima nanijelo romantičarsko-pozitivističko razdoblje u historiografiji, pionir čega je u austrijskoj historiografiji bio Heinz Dopsch, a u Hrvatskoj Nada Klaić.¹⁰ Plod ovog oživljenog interesa bio je i organizacija prvog simpozija posvećenog isključivo povijesti Celjskih grofova u Celju 1998. godine.¹¹ Iako je dominantni trend još uvijek politička povijest, problemu se pristupilo i sa stajališta niza drugih disciplina: ekonomije, povijesti umjetnosti, arheologije, heraldike, numizmatike, sfragistike, crkvene povijesti, čak i medicine. Dva projekta zaslužuju poseban spomen. Prvi je doprinos slovenskog arhivista Bože Otorepeca koji je transkribirao sve povelje iz fonda Celjskih grofova u državnom arhivu Slovenije – njih oko 800 – te ih pripremio za objavljivanje.¹² Drugi, jednako

4 Za prikaz literature vidi Heinz Dopsch "Die Grafen von Cilli – ein Forschungsproblem," *Süddeutsches Archiv* 17/18 (1974/1975): 9-49 (dalje: Dopsch, *Grafen*) i Peter Štih, "Celjski grofje – še vedno raziskovalni problem?" (dalje: Štih, *Celjski grofje*) u Germadnik, ur., *Celjski grofje*, 11-22.

5 O stanju izvora vidi Dopsch, *Grafen*, 31-34.

6 Pál Engel, *The Realm of St. Stephen*, prev. Tamás Pálosfalvi, ur. Andrew Ayton, (London, New York: I.B.Tauris, 2001), 285 (dalje: Engel, *St. Stephen*). Detaljnije o Ivanu Hunyadiju vidi u Joseph Held, *Hunyadi: Legend and Reality*, (New York: Columbia University Press, 1985).

7 Prikaz austrijske i mađarske literature vidi u Dopsch, *Grafen*, 35-37, a hrvatske Tomislav Raukar, "Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje," *Historijski zbornik*, 36 (1983): 113-140 (dalje: Raukar, *Grofovi Celjski*).

8 Vidi Janez Mlinar, "Podoba Celjskih grofov v narativnih viri" (Ljubljana: HISTORIA, 2005) (dalje: Mlinar, *Podoba*).

9 Ibid. Isto Johannes Grabmayer, "Die Cillier und die Chronistik," u Germadnik, ur., *Celjski grofje*, 219-220.

10 Nada Klaić, *Zadnji knezi Celjski v deželah sv. krone*, (Celje: 1982, reprint, Presse 1991) (dalje: Klaić, *Zadnji knezi*); Raukar, *Grofovi Celjski*; Erik Fügedi, *A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása* (Mobilnost ugarske aristokracije u 15. stoljeću) (Budimpešta: KSH Könyvtára – Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya, 1970); Engel, *St. Stephen* itd.

11 Germadnik, ur., *Celjski grofje*.

12 Božo Otorepec, *Centralna kartoteka srednjeveških listin*. (Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti) (dalje: CKSL). Transkribirane povelje stoje na raspolaganju istraživačima.

bitan, jest disertacija Janeza Mlinara u kojoj je obuhvaćen čitav korpus narativnih izvora, što je, imajući u vidu raspršenost izvornog materijala, od iznimne vrijednosti za istraživače povijesti Celjskih.¹³ Pored toga, potrebno je imati na umu ogromnu količinu raspršenog arhivskog materijala u državnim arhivima Austrije, Slovenije, Hrvatske, Mađarske, Česke, Italije i Njemačke, od čega je dio objavljen u raznim kolekcijama izvora.¹⁴ I Dopsch i Štih složni su u mišljenju kako je potreban čitav niz daljnjih detaljnih studija kako bi se upotpunila povijest Celjskih grofova, te njihova uloga mogla pravilno ocijeniti.¹⁵ Cilj ovog članka je ukratko prikazati opću povijest celjske dinastije. Čitatelja koji se zanima za detaljnu povijest Celjskih na području Ugarsko-Hrvatske upućujem pri tome na knjigu Nade Klaić *Zadnji knezi Celjski v deželah sv. Krone*.¹⁶

¹³ Mlinar, *Podoba*.

¹⁴ József Teleki, ur., *Hunyadiak kora Magyarországon* (Hunyadijevo doba u Ugarskoj), vol. 10 (Budimpešta: Emich Gusztáv Könyvnyomdája, 1853); Georgius Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* (Buda: Typis Regiae Universitatis, 1829-44) (dalje: Fejér, *CD*); Lajos Thallóczy i Antal Áldásy, ur., *Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum. A Magyarországon és Szerbia közötti összeköttetések oklevéltára*, Monumenta Hungariae Historica Diplomataria, vol. 33 (Budimpešta: Magyar Tudományos Akadémia, 1907); Lajos Thallóczy i Samu Barabás, ur., *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus 1113-1453*, Monumenta Hungariae Historica Diplomataria, vol. 35 (Budimpešta: Magyar Tudományos Akadémia, 1910) (dalje: Thallóczy, *MHH 35*); Lajos Thallóczy i Samu Barabás, ur., *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus 1454-1527*, Monumenta Hungariae Historica Diplomataria, vol. 38 (Budimpešta: Magyar Tudományos Akadémia, 1913); Imre Nagy, ur., *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idős ágának okmánytára* (Arhiv obitelji Zichy), vol. 9 (Budimpešta: Magyar Történelmi Társulat, 1899); Ivan K. Tkalčić, ur., *Izprave:1400-1499*, Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae, vol. 2 (Zagreb: Brzotisa K. Albrechta, 1895) (dalje: Tkalčić, *MCZ 2*); Zlatko Tanodi, ur., *Codex Diplomaticus 1209-1526*, Monumenta historica liberae regiae civitatis Varasdinii, vol. 1 (Varaždin: Svobodina "Narodna Tiskara" 1942); Duje Rendić-Miočević, ur., *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. 18 (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1990) (dalje: Rendić-Miočević, *CD*); Emilije Laslowski, *Povijesni spomenici plemenite općine Turopolja nekoć "Zagrebačko polje" zvane*, vol. 1 (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1904); Šime Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, vol. 10 (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1891) (dalje: Ljubić, *Listine 10*); Blažena Rynešová, ur., *1438-1444*, Listár a listinár Oldřicha z Rožemberka 1418-1462, vol. 2 (Prag: Nákladem Ministerstva školství a národní osvěty, 1932) (dalje: Rynešová, *Rosenberg 2*); Blažena Rynešová, ur., *1445-1448*, Listár a listinár Oldřicha z Rožemberka 1418-1462, vol. 3 (Prag: Nákladem Ministerstva školství a národní osvěty, 1937); Blažena Rynešová i Josef Pelikán, ur., *1449-1462*, Listár a listinár Oldřicha z Rožemberka 1418-1462, vol. 4 (Prag: Státní pedagogické nakladatelství, 1954); Joseph Chmel, *Regesta chronologica diplomatica Friderici III. Romanorum Imperatoris (Regis IV.)*, Beč, 1838-1840 na web adresi Andreas Kuczera, "Regesta Imperii," <http://regesta-imperii.uni-giessen.de/regesten/index:2.php?abteilung=13> (16. XI. 2006.); Heinrich Koller i Paul-Joachim Heinig, ur., *Die Urkunden und Briefe des Österreichischen Staatsarchivs in Wien, Abt. Haus-, Hof- und Staatsarchiv: Allgemeine Urkundenreihe, Familienurkunden und Abschriftensammlungen (1440-1446)*, Regesten Kaiser Friedrichs III. (1440-1493), vol. 12, (Beč: Böhlau, 1999) i Thomas R. Kraus, ur., *Die Urkunden und Briefe aus den Archiven und Bibliotheken des Regierungsbezirks Köln, Abt. XIII, Hefte 1-10* Regesten Kaiser Friedrichs III. 1440-1493, ur. Heinrich Koller i Paul-Joachim Heinig, vol. 7 (Köln: Böhlau, 1990).

¹⁵ Dopsch, *Grafen*, 38-49, Štih, *Celjski grofje*, 19.

¹⁶ Vidi bilješku 10.

Uspon Žovnečkih “slobodnjaka” i njihovo stjecanje grofovske časti¹⁷

Grofovi Celjski potekli su od plemićkog roda Žovnečkih “slobodnjaka” (njem. *Edelfreie*) čije je sjedište bio utvrđeni grad Žovnek (njem. Sanneg) u Savinjskoj dolini. Prvi nama znani pripadnik ove loze je Gebhard *von Soune* koji se spominje u jednoj ispravi Spannheimskih grofova iz 1125. godine. Još je Franz Krones ustvrdio 1870. godine kako su najraniji Žovnečki posjedi proizašli iz ostavštine sv. Hemme, žene grofa Wilhelma von Friesacha i Zeltschacha. Sama Savinjska dolina od 10. do 12. stoljeća imala je status pogranične markgrofovije prema Ugarskoj, te se nazivala i “Ugarskom markom.” Spomenuti Gebhard podigao je utvrdu Žovnek 1139. godine, a od 1173. godine loza se počinje nazivati Žovnečki.

Savinjska marka prestaje postojati oko 1140. godine, no pripadnost tog područja, smještenog između Kranjske i Koruške ostala je neodređena i nakon što je ono 1209. godine došlo u lensku ovisnost o akvilejskom patrijarhu. Nakon smrti koruških vojvoda iz roda Spannheim 1269. godine pripala je Savinjska dolina češkom kralju Otokaru II, a nakon njegove pogibije u ratu protiv cara Rudolfa Habsburškog 1278. godine Henriku Goričko-Tirolskom. Tek nakon što su 1311. godine Habsburgovci porazili njegovog sina, koruškog vojvodu i češkog kralja Henrika, postaje Savinjska dolina dio Štajerske što će i ostati sve do 1918. godine.

Žovnečki slobodnjaci spretno su koristili promjenjive političke okolnosti, te ih u 12. i 13. stoljeću nalazimo u pratnji akvilejskog patrijarha, vojvoda Andechs-Meranije, krških biskupa, te Babenbergovaca, vojvoda Austrije i Štajerske. Dok su ostali plemićki rodovi s posjedima u Savinjskoj dolini (bavarski grofovi *von Bogen*, koruški grofovi *Heunburg*) imali svoje sjedište izvan Savinjske doline, Žovnečki su upravo ondje izgrađivali svoju moć. Nadalje, pratila ih je sretna okolnost što u blizini nije bilo nijednog teritorijalnog kneza koji bi pokušao slobodne plemićke rodove privezati uz sebe kao svoje ministerijalce.¹⁸ U srednjoj i gornjoj Štajerskoj markgrof Otokar III uspio je već sredinom 12. stoljeća potisnuti u sjenu slobodnjačke i grofovske rodove i potčiniti ih. U sljedećim su stoljećima, s izuzetkom slobodnjaka *von Peggau*, svi takvi rodovi izumrli.

Ulrik II. Žovnečki izvršio je odlučujući preokret u politici svoje dinastije kada je 1308. godine prenio svoj cjelokupni alodijalni posjed (gradove Žovnek i Ostrovia,

17 Ovo razdoblje povijesti Celjskih temeljito je obradio Heinz Dopsch u svoja dva članka koja su u znatnoj mjeri korišteni u izradi ovog poglavlja. Vidi Dopsch, *Grafen*, 12-13; Dopsch, *Freien*, 23-36; Wilhelm Baum, “Die Grafen von Cilli, das deutsche Königstum und die ‘internationale Politik,’” u Gerladnik, ur., *Celjski grofovi*, 37-50, ovdje: 37-40 (dalje: Baum: *Internationale Politik*).

18 Ministerijalci su nastali na području Svetog Rimskog Carstva i lotaringijsko-flandrijskom graničnom prostoru u 11. stoljeću na inicijativu crkvenih kneževa koji su hijeli od svojih kmetova stvoriti kvalificirane upravitelje imanja (majordome) i ratnike, ali ujedno i spriječiti njihovu emancipaciju. Tijekom visokog srednjeg vijeka (11.-14. st.) ministerijalci su se proširili diljem carstva, budući da su i svjetovni kneževi slijedili primjere biskupa, a postupno formiraju i zaseban stalež. Zavisni položaj ministerijalaca odražavao se poglavito u nemogućnosti slobodnog sklapanja braka i raspolaganja imovinom. U 13. stoljeću ulaze i slobodni ljudi u stalež ministerijalaca radi mogućnosti napretka u karijeri, te postupno dolazi do njihova oslobođanja od osobne zavisnosti. Početkom 14. stoljeća već se smatraju nižim plemstvom. Vidi *Lexikon des Mittelalters*. Vol. 6., 639 (München: Artemis 1991.)

utvrde Scheineck i Liebenstein, te niz manjih posjeda) vojvodi Fridriku Lijepom Austrijskom, sinu kralja Alberta I. od koga ih je zatim primio natrag kao leno. U prvi trenutak mogli bismo se zapitati zbog čega je Ulrik II. pristao svoje alodijalne posjede pretvoriti u kvalitativno manje vrijedna lena? U zamjenu za potporu protiv vojvode Henrika Korušskog Fridrik Lijepi je Žovnečkome podario sve osvojene posjede u Savinjskoj dolini. Potčinjavanje moćnim Habsburgovcima značilo je zapravo snaženje moći Žovnečkih slobodnjaka budući da se njihova *de facto* vlast nad tim posjedima nije umanjila.

Izumiranje grofovske obitelji *Heunburg* 1322. godine otvorilo je nove mogućnosti za uspon Žovnečkih budući da su i majka i supruga Ulrika II. potjecale iz tog roda. Kao nasljednici bogatih Heunburških posjeda sa sjedištem u Celju nastupili su Žovnečki i grofovi Pfannberg koji su svoju polovicu Celja 1323. godine založili Konradu Auffensteinu. Fridrik I. Žovnečki prepoznao je značaj Celja za daljnje izgrađivanje žovnečke moći u Savinjskoj dolini, te vodio dugotrajan rat s Auffensteinom. Pri tom je bio prisiljen veći dio svojih posjeda založiti svojim saveznicima iz roda Walsee-Graz kako bi namaknuo sredstva za vođenje rata. Trud se konačno isplatio 1333. godine kada je Konrad Auffenstein prodao Fridriku I. svoju polovicu Celja čime su Žovnečki ostvarili potpunu prevlast u području između Save i Drave. Koliko je stjecanje Celja bilo značajno za Žovnečke vidimo i na primjeru njihovog grba. Crveno plavim prugama Žovneka pridodali su Heunburške tri zlatne zvijezde na plavoj podlozi, simbol koji je do kraja dinastije 1456. godine ostao središnjim elementom njihova grba, a i dan danas služi kao grb grada Celja.¹⁹

U sklopu tradicionalne anti-habsburške politike bavarski Wittelsbachovci i češki Luksemburgovci ojačali su Žovnečke/Celjske kako bi oslabili njihovu vezu s austrijskom kućom. Car Ludwig Bavarski je 1341. godine uzdigao Fridrika I. Žovnečkog u grofovski rang (slično je postupio car Fridrik Barbarosa 1180 kada je mnogobrojne obitelji *edelfreie* u Bavarskoj uzdigao u rang grofova kako bi oslabio Wittelsbachovce, te Fridrik II. koji je uzdigao grofove Pfannberg u Štajerskoj 1236.), no to je bilo kratka vijeka. Novi car, Karlo IV. Luksemburgovac ukinuo je sve privilegije svog prethodnika koje su bile usmjerene protiv kuće Habsburg 1348. godine, pa tako i Celjsko promaknuće.²⁰ Habsburgovci su zapali u krizu nakon smrti Rudolfa IV. podijelivši se 1379. godine na dvije loze: Albertince i Leopoldince.²¹ Karlo IV. je

19 O pečatima Celjskih vidi Katja Žvanut, *Pečati grofov Celjskih – Seals of Counts of Celje*, prev. Franc Smrke, (Ljubljana, Narodni muzej Slovenije, 2001).

20 Car Ludwig im nije dodijelio grofovsku titulu za samo Celje, već za kraško gospodstvo Lemberg koje su Žovnečki posjedovali od 12. stoljeća, čime se htjelo izbjeći sukobljavanje s Habsburgovcima. Karlova povelja iz 1348. godine omogućila je austrijskim vojvodama da u svakom trenutku ponište grofovski rang Celjskih. Vidi Peter Štih, "Die Grafen von Cilli, die Frage ihrer landesfürstlichen Hoheit und des Landes Cilli," *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 110 (2002): 67-98, ovdje: 71-71 (dalje: Štih, *Grafen*)

21 Nakon Rudolfove smrti dva su preostala brata, Leopold III. i Albert III., odlučili podijeliti svoje posjede tako što je Albert dobio Austriju, a Leopold Štajersku, Kranjsku, Korušku, Tirol i Prednju Austriju, te odštetu od 50.000 zlatnika. Albertinska grana je, počevši s Albertom IV. počela svoju sudbinu usko vezivati uz Sigismunda Luksemburškog. Vidi Alois Niederstätter, *Österreichische Geschichte. 1400-1522: das Jahrhundert der Mitte: an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit*, 140-141 (Beč: Ueberreuter, 1996).

iskoristio njihovu slabost kako bi ponovno uzdigao Vilima i Hermana I. na rang grofova Celjskih 1372. godine, ovaj put doduše uz "privolu" Habsburgovaca.²²

Plaćeništvo, dinastička politika i Nikopolje

Četrnaesto stoljeće smatra se kriznim razdobljem za plemstvo. Nakon snažnih epidemija kuge (1348-1352) pala je cijena zemlje, a uspon i bogaćenje gradova ugrozio je društveni status i položaj poglavito nižeg i srednjeg plemstva kojem su pripadali i Celjski. Kako bi izbjegli osiromašenje i opadanje društvenog ugleda, mnogi se pripadnici ovih staleža okreću plaćeničkom životu u službi kraljeva i kneževa budući da su tako mogli ostvariti znatne dobitke stjecanjem novih posjeda, prava i titula.²³ Pri tome ne treba zaboraviti i snagu ratničkog –viteškog ideala koji je u četrnaestom stoljeću i dalje privlačio mnogobrojne plemićke sinove kao što je to bio slučaj, primjerice, s takozvanim *Preußenreisen*, odnosno ekspedicijama protiv Litvanaca u organizaciji teutonskog viteškog reda.²⁴

Od sinova grofa Fridrika I. Ulrik I. se iskazao kao hrabriji i odvažniji ratnik. Svoju plaćeničku karijeru gradio je u službi Habsburgovaca, akvilejskog patrijarha, cara Ludwiga Bavarskog i Ljudevita Anžuvinca, a vojni pohodi odveli su ga u Brandenburg, Tirol, Veneciju, Češku, pa i Srbiju i Bugarsku.²⁵ Upravo je služenje Ljudevitu Anžuvincu donosilo najveće prednosti za dinastičku politiku Celjskih. Posredstvom ugarsko-hrvatskog kralja sklopljen je 1361. brak između Hermana I. i bosanske princeze Katarine, kćeri bosanskog kralja Stjepana II. Tvrtka i sestre ugarsko-hrvatske kraljice Elizabete. Kada je nakon smrti svog djeda, kralja Kazimira Velikog Ljudevitu 1370. godine naslijedio i poljsku krunu, dao je Vilimu Celjskom za ženu Kazimirovu kćer Anu kako bi istovremeno nagradio Celjske za vojne zasluge i otklonio moguću prijetnju za njegovo poljsko naslijeđe.²⁶ Tako su u nekoliko desetljeća nakon uzdignuća u grofovski rang Celjski postali poželjni partneri za sklapanje brakova s kraljevskim kućama što je izuzetno snažilo njihov prestiž i ugled. Nakon Vilimove smrti 1392. godine na pohodu Ljudevitovog nasljednika Sigismunda Luksemburškog protiv Osmanlija, vodstvo u obitelji preuzeo je njegov bratić Herman II.

Herman II. nastavio je vezivati svoju dinastiju uz krunu sv. Stjepana, te se 1396. godine pridružio križarskom pohodu kralja Sigismunda i burgunskog vojvode Filipa Smijelog protiv Osmanlija. U znamenitoj bici kod Nikopolja u kojoj su križari

22 Štih, *Grafen*, 73; CKSL 30. IX. 1372. Brünn (dvije povelje koje se međusobno donekle razlikuju u razgraničenju grofovije. Albert III. i Leopold III. ujedno su dali svoj "pristanak" na inicijativu cara. Prijepis u Krones, *Chronik*, 162.

23 Grabmayer, *Opfer*, 292.

24 Werner Paravicini, ur., *Die Preußenreisen des europäischen Adels*, (Sigmaringen : Thorbecke, 1989).

25 Ignacij Voje, "Balkanska politika Celjskih grofov," u Germadnik, ur., *Celjski grofje*, 103-114, ovdje: 103.

26 Vilimova i Anina kćer Ana Celjska je nakon smrti poljske kraljice Jadvice Anžuvinske udata 1402. godine za litavskog velikog vojvodu Vladislava Jagelovića kako bi se učvrstilo njegovo pravo na poljsko prijestolje. Vidi Baum, *Internationale Politik*, 42; *Und darnach gab sein vetter, graf Hermann des obgemeldeten graff Wilhelm tochter einem könig von Krakau zu einem gemahl*, Krones, *Chronik*, 73.

poraženi zbog manjka discipline i oholosti francusko-burgundskog kontingenta Celjski je grof, zajedno s nürnberškim burggrofom Fridrikom, spasio kralja Sigismunda na bojnem polju.²⁷ Zatim ga je pratio na povratku preko Carigrada, a njegovi štajerski odredi bili su ključni i u gušenju pobune ugarskih magnata u “krvavom križevačkom saboru” 1397. godine. Celjski je grof pruženom pomoći stekao Sigismundovu naklonost i prijateljstvo, a kralj ga je uskoro nagradio brojnim posjedima u Slavoniji. Već u kolovozu 1397. godine Herman II. stječe kao nasljedni posjed Varaždin, Vinicu i Vrbovec, a dvije godine kasnije i čitavu zagorsku županiju sa sjedištem u Krapini.²⁸ Tim donacijama Celjski postaju plemići Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, a budući da je zagorski župan bio član barunskog staleža Herman II. se od samog početka smatra pripadnikom vrha ugarsko-hrvatske aristokracije.²⁹ Svoju grofovsku titulu u Svetom Rimskom Carstvu proširio je i na Zagorje tako da je od tada njegova intitulacija glasila *comes Cillie Zagorieque*.³⁰ Godine 1405. kralj je Hermanu založio za 48.000 zlatnih forinti i Međimurje s utvrđenim gradom Čakovcem, a sljedeće godine imenovao ga je i banom Slavonije, Hrvatske i Dalmacije, pri čemu mu je pripalo i pravo postavljanja zagrebačkog biskupa.³¹

Sigismund je zbog zavjere baruna završio u tamnici 1401. godine, te mu je ponovno u pomoć priskočio Herman II., zajedno s palatinom Nikolom Gorjanskim i transilvanskim vojvodom Stiborom. Ženidbom Hermanove kćeri Ane za Nikolu Gorjanskog 1405. godine stvoren je jedan od najmoćnijih saveza unutar ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Najveći je pak uspjeh dinastičke politike Hermana II. brak njegove kćeri Barbare s kraljem, a nakon 1410. godine i carem Sigismundom čime su suradnja i prijateljstvo Celjskih i Luksemburgovaca dosegli svoj vrhunac. Barbara je dobila na upravljanje brojne kraljevske posjede u Slavoniji koji su nadopunjavali posjede njenog oca i time Celjskima omogućili potpunu prevlast regiji.³² Nagli uspon Celjskih u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu vidljiv je i u osnivačkoj povelji Zmajskog

27 O Nikopolju vidi Aziz Suryal Atiya, *The crusade of Nicopolis* (London: Methuen, 1934).

28 Detaljnije o posjedima koje je Sigismund podario, vidi Klaić, *Zadnji knezi*, 25-33. Usporedi i István Tringli, “Die Würden und die Besitzungen der Cillier in Ungarn,” u Germađnik, ur., *Celjski grofove*, 115-123, ovdje: 116-117 (dalje: Tringli, *Würden*). Tekst povelja u Rendić-Miočević, *CD*, 224-251.

29 U tekstu donacijske povelje stoji *ad instar ceterorum ipsius regni nostril Hungarie baronum*. Zagorje je u anžuvinso vrijeme bilo “barunska čast” koja se sastojala od deset kraljevih utvrda pod nadležnošću župana. Vidi Engel, *St. Stephen*, 155.

30 Tringli, *Würden*, 121-122.

31 Herman II. vršio je službu bana Slavonije u dva navrata, 1406.-1408., te 1423.-1435. godine. Iako su Heinz Dopsch i Nada Klaić tvrdili kako su Celjski stekli nasljedno pravo na bansku službu, ugarsko-hrvatski sustav nije poznavao nasljednost službi, već su one sve trajale *durante beneplacito regis*. (Dopsch, *Grafen*, 21, Klaić, *Zadnji knezi*, 34 i Tringli, *Würden*, 116). Štoviše, kraljevi su se stalno borili protiv pokušaja plemstva da određenu službu učine nasljednom. Tako je primjerice obitelj Gorjanski u osamdeset i četiri godine između smrti Ljudevita Anžuvina i stupanja na prijestolje Matije Korvina držala službu palatine u prekidima ukupno pedeset i pet godina. Vidi Elemér Mályusz, *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387-1437*, 85, (Budimpešta: Akademiai Kiado, 1990) i András Kubinyi, “Residenz- und Herrschaftsbildung in Ungarn,” u *Fürstliche Residenzen im spätmittelalterlichen Europa*, ur. Hans Patze i Werner Paravicini, 421-462, ovdje: 431 (Sigmaringen: Thorbecke, 1991).

32 Sigismund je Barbaru protjerao sa svog dvora 1419. godine i oduzeo joj poklonjene posjede, no to se, po svemu sudeći, nije odrazilo na dobre odnose između kralja i celjskog grofa.

viteškog reda koji je Sigismund osnovao 1408. godine s ciljem borbe protiv osmanske opasnosti. Herman II. i njegov sin Fridrik II. navedeni su odmah nakon srpskog despota Stefana Lazarevića, a prije ostalih ugarsko-hrvatskih baruna.³³ Herman je u kraljevoj službi sudjelovao u raznim diplomatskim misijama, borio se u venecijanskom ratu 1412/1413, te je zajedno sa sinom Fridrikom pratio Sigismunda na saboru u Konstanci.³⁴ Vidljivo je iz aktivnosti Celjskih koje su prije bile regionalnog i općeg nego lokalnog karaktera da je ugled i moć Celjskih znatno porasla u ovom razdoblju.

Pored stjecanja posjeda u Slavoniji, drugi je najvažniji događaj za jačanje moći Celjskih bila smrt njihovog rodaka, posljednjeg ortenburškog grofa Fridrika 1418. godine bez nasljednika. Sigismund je kao njemački kralj 1420. godine podario Hermanu II. čitavu grofoviju Ortenburg-Sternberg, te brojne posjede u Koruškoj i Kranjskoj. Vlast Celjskih protezala se od tada na znatne dijelove Štajerke i Koruške, te gotovo čitavu Kranjsku čime je značajno ugrožen položaj Habsburgovaca u regiji.³⁵

Brakovi Celjskih bili su brižljivo planirani s ciljem jačanja moći dinastije. Već je 1388. godine sklopljen bračni ugovor o ženidbi Hermanovog sina Fridrika II. s Elizabetom Frankopan, jedinom kćeri kneza Stjepana. Budući da Stjepan nije imao muških nasljednika, namjera mu je bila svoje posjede ostaviti Elizabeti, a kako to frankopanski nasljedni zakon nije dopuštao, odredio joj je miraz u visini od 40.000 forinti u ime čega joj je kao zalog prepustio Trsat, Bakar, Bribir i pola otoka Krka.³⁶ Time su Celjski, koji su svoju politiku uvelike zasnivali na kontroli trgovačkih puteva, došli u posjed važnih luka na sjevernom Jadranu.³⁷ Godine 1422. godine grofica Elizabeta pronađena je ubijena, a Fridrik se nedugo zatim oženio s hrvatskom plemkinjom Veronikom Desinić. Suvremenici su ga optuživali za ubojstvo supruge, a novonastalu situaciju iskoristili su Frankopani kako bi Celjskim oteli založene posjede. Nakon što mu nije uspjelo osuditi Veroniku kao vješticu pred mjesnim sudom u Celju, Herman II. ju je dao utopiti, a sina Fridrika zatočiti.³⁸ Tek nakon smrti Fridrikova mlađeg

33 *Nos vero Stephanus Despoth, Dominus Rasciae, item Hermannus Comes Cily et Zagoriae, Comes Fridericus, filius eiusdem, Nicolaus de Gara, Regni Hungariae Palatinus, Stiborius de Stiboricz alias Vaiuoda Transylvanus, Joannes filius Henrici de Thamassy, et Jacobus Laczk, de Zantho, Vaiuodae Transylvani, Joannes de Maróth Machouiensis, Pipó de Ozora Zewreniensis, Bani; Nicolaus de Zeech Magister Tauernicorum regalum, Comes Karolus de Corbaui, supremus Thesaurarius regius, Symon filius condam Konye Bani de Zecheen, Janitorum, Comes Joannes de Corbaui, Dapiferorum, Joannes filius Georgii de Alsaan Pincernarum, Petrus Cheh de Lewa Agazonum Regalum Magistri, Nicolaus de Chak, alias Vaiuoda Transylvanus, Paulus Byssenus, alter Paulus de Peth, pridem Dalmatiae, Croatiae ac totius Sclauoniae Regnorum Bani, Michael, filius Salamonis, de Nadasd Comes Siculorum regalum, Petrus de Peren, alias Siculorum nunc vero Maramorossiensis Comes, Emericus de eadem Peren secretarius Cancellarius regius et Joannes filius condam Domini Nicolai de Gara Palatini, praescriptorum regnorum Barones.* Fejér, CD 10/4, 682.

34 Vidi Baum, *Internationale Politik*, 42-43.

35 Vidi Therese Meyer, "Die Grafen von Cilli als Erben der Grafen von Ortenburg. Zur Geschichte Kärntens 1377-1524," u Germadnik, ur., *Celjski grofje*, 85-94.

36 Klaić, *Zadnji knezi*, 40; Thallóczy *MHH* 35, 105.

37 Vidi Miha Kosi, "Prometna Politika' Celjskih grofov," u Germadnik, ur., *Celjski grofje*, 165-180. O trgovačkim putevima preko Celja vidi Othmar Pickl, "Der Viehhandel von Ungarn nach Oberitalien vom 14. bis zum 17. Jahrhundert," u *Internationaler Ochsenhandel (1350-1750)*, ur. Ekkehard Westermann, 39-83, ovdje: 40-41 (Stuttgart: Klett-Cotta, 1979).

38 Krones, *Chronik*, 78-81; Klaić, *Zadnji knezi*, 54-56.

brata Hermana III. bili su otac i sin prisiljeni pomiriti se radi dobrobiti dinastije. Posjede koje su Frankopani preoteli uspio je kao svoje nasljedstvo povratiti tek Fridrikov i Elizabetin sin Ulrik II. 1435. godine presudom kralja Sigismunda.³⁹

Uspón Celjskih na kneževski rang i sukob s Habsburgovcima

Celjski grofovi su nakon stjecanja ortenburškog nasljeđa predstavljali ozbiljnu opasnost za leopoldinsku granu Habsburgovaca. Još je 1415. godine Sigismund Hermanu II. dodijelio vrhovno sudsko pravo nad neplemenitim stanovnicima celjske grofovije (njem. Blutbann) čime je na određeni način oslabljena veza između Celjskih i njihovih lenskih gospodara Habsburgovaca. Sukob je potrajao sve do 1423. godine kada se vojvoda Ernst Željezni formalno odrekao prisege Ulrika II. Žovnečkog iz 1308. godine čime su Celjski stekli neovisnost i postali "reichsunmittelbar," odnosno neposredni krunski vazali.⁴⁰ Takvo je stanje stvari još uvijek bilo donekle podnošljivo za austrijske vojvode budući da su i dalje imali sudsku vlast nad plemstvom vojvodstava Koruške, Kranjske i Štajerske, a samim time i nad Celjskima. No ambicije Celjskih sezale su znatno više. Uz Sigismundovu pomoć namjeravali su doseći kneževski rang i time postati formalno ravnopravni Habsburgovcima. Stvaranje kneževine ujedno bi značilo i stjecanje sudske vlasti nad plemstvom celjske grofovije čime bi vlast Habsburgovaca, iako već gotovo neznatna, potpuno prestala nad tim područjem, te bi veliki dijelovi vojvodstava Kranjske, Koruške i Štajerske bili za njih nepovratno izgubljeni. Još je 1430. godine postojao plan da se sva tri živuća člana obitelji Celjski, Herman II., Fridrik II. i Ulrik II. proglase kneževima Svetog Rimskog Carstva, no čini se da je taj pokušaj propao radi prigovora Habsburgovaca. Naime, pravilo je glasilo da se uzdignuće na rang kneza može izvršiti jedino ukoliko niti jedan postojeći pripadnik staleža ne uloži prigovor. Herman II. nije doživio taj značajni korak u povijesti obitelji, ali je njegov zet Sigismund ipak uspio provesti svoj prvobitni naum. Kako se Fridrik V. Habsburg i kasniji car Fridrik III. 1436. godine nalazio na hodočašću u Jeruzalemu, Sigismund je 30. studenog iste godine u Pragu svečano proglasio grofove Fridrika II. i Ulrika II. kneževima Svetog Rimskog Carstva, pri čemu su grofovije

³⁹ ...triginta duo millia florenorum auri puri, boni et iusti ponderis in dotem et ratione dotis predictae condam domine Elizabeth matris ipsius comitii Ulrici...ex predictis iuribus suis maternis occupatis per predictos banos et alios comites Segnie...predictum comitem Ulricum in pacificum dominium et realem possessionem sepetacte medietatis insule Wegle ac omnium suarum pertinentiarum, necnon ville Birchopag et ipsius vinee in Vinodolio penes mare proprie villam dictam Selea habite, per memoratum condam comitem Johannem avum ipsorum olim domine Katherine ave ipsius comitis Ulrici, mediantibus suis litteris privilegialibus coram nobis productis imperpetuante, omniumque et singularum tenentiarum, pertinentiarum et contratarum castrorum Cersath, Bwchary et Berbery...sub titulo et nomine veri et iusti pignoris pro dictis triginta duobus millibus florenorum auri...," Thallóczy, MHH 35, 258-263.

⁴⁰ Biti "reichsunmittelbar" značilo je biti neposredno ovisan o kralju, a to su osim kneževa mogli postići samo određene grofovske obitelji kojima je kralj dodijelio to pravo. Vidi Robert Kurelić, "Status Celjskih grofova kao kneževa Svetog Rimskog carstva" u *Zgodovinski časopis* 60 (2006): 49-68, ovdje: 51-52 (dalje: Kurelić, *Status*).

Celje i Ortenberg proglašene “zastavnim lenima” (njem. *Fahnlehen*).⁴¹ Ujedno im je dodijelio rudno pravo, pravo kovanja novca te ogradni sud kao vrhovnu sudsku instancu nad plemstvom. Nakon povratka iz Svete zemlje Fridrik V. uložio je protest kod cara, što je Sigismund ljutito odbio. Stoga je Fridrik posegnuo za oružjem kako bi potčinio Celjske, te je nastao sukob koji će potrajati niz godina. Nakon Sigismundove smrti 1437. godine na prijestolje je u Ugarsko-Hrvatskoj i carstvu došao vojvoda Albert V. (II. kao njemački kralj) iz albertinske loze Habsburgovaca, muž Sigismundove kćeri Elizabete. Kako je stajao u rodbinskoj vezi s obje obitelji, ustručavao se donijeti presudu u sporu između Fridrika V. i Celjskih. Nakon njegove rane smrti 1439. godine od dizenterije za vrijeme pohoda protiv Osmanlija njemački su kneževi izbornici krunu ponudili upravo Fridriku V. koji je stjecanjem carskog naslova došao u jaču poziciju naspram svojih protivnika, no ujedno je bio spreman i na pregovore. Nakon dva sporazuma o primirju konačno je spor između Fridrika Habsburškog i Celjskih izgladen u rujnu 1443. godine.⁴² Fridrik III. je Celjskima priznao “kneževsko ime,” budući da im je kao car i dalje bio kvalitativno nadređen no odbio im je priznati postojanje neovisne kneževine koja bi ugrožavala njegovu dinastičku i teritorijalnu politiku. Time je postignuto kompromisno rješenje. Fridrik II. i Ulrik II. Celjski odrekli su se prijašnjeg Sigismundovog proglašenja našto ih je car Fridrik III. ponovno uzdignuo u rang kneževa Svetog Rimskog Carstva. Celjski su posjedi ponovno integrirani u vojvodstva Kranjsku, Štajersku i Korušku, a ujedno je sklopljen i međusobni nasljedni sporazum. Iako ih je priznao kao kneževe, car Fridrik odbio je Celjske oslovljavati odgovarajućim predikatom *hochgeboren* (lat. *illustris*), već je upotrebljavao kvalitativno nižu *wohlgeboren* (lat. *spectabilis*) što je stalno vrijeđalo Celjske.⁴³ Njihovi suvremenici, i u carstvu i na područjima krune sv. Stjepana, nisu slijedili carev primjer, već su u potpunosti priznavali nove kneževe kao takve.⁴⁴

Visoka politika Ulrika II.

Posljednji predstavnik Celjske dinastije, Ulrik II., još je u ranoj mladosti najavio svoje ambicije stupanja na veliku političku scenu. Kao dvadesetdvogodišnjak se 1428. godine zaputio na hodočašće u Santiago de Compostela, pored Jeruzalema i Rima jedno od najprestižnijih odredišta, kako bi stekao viteštvo i time povećao ugled svoje obitelji.⁴⁵ Vjerojatno su planovi njegova djeda Hermana i kralja Sigismunda o stjecanju kneževskog naslova bili odlučujući za ovaj vrlo skupi pothvat. Naime, u kasnom je

41 CKSL 1436, November 30, Prag. Posebnost takozvanih “zastavnih lena,” čija se investitura provodila putem dodjele zastave, bila je u tome što se nisu mogli dijeliti i bili su jedna od odrednica pripadnosti kneževskom rang. Vidi *Lexikon des Mittelalters*, vol. 4, br. 2 (Zürich: Artemis, 1989), 230.

42 Vidi Štih, *Grafen*, 90; CKSL 1443, August 16, A, B, C, Beč.

43 Kurelić, *Status*, 62. Krones, *Chronik*, 84.

44 Primjerice, čak je i Johannes Schauberg, vazal cara Fridrika III. u pismu od 9. III. 1440. oslovio Celjske kao *hochgeboren*, i to u vrijeme dok je trajao rat između cara i Celjskih. Rynešová, *Rosenberg* 2, 54.

45 Ignacij Voje, “Romanje Ulrika II. Celjskega v Kompostelo k sv. Jakobu,” *Zgodovinski časopis* 38, br. 3 (1984): 225-230.

srednjem vijeku biti vitezom bilo izrazito skupo, te si je stoga samo malen broj obitelji mogao priuštiti luksuz službenog stjecanja viteškog naslova, a pogotovo na udaljenim hodočašćima.⁴⁶ To što je Ulrik II. sa sobom u Španjolsku poveo šezdeset konjanika i pri tome potrošio oko 37.000 zlatnih forinti svjedoči o ogromnoj financijskoj snazi Celjskih i spremnosti na velike izdatke u promicanju ugleda dinastije. Ulrika je na hodočašću primio kastiljski kralj Juan II. od kojega je i primio viteštvo. Promišljena bračna politika Celjskih vidljiva je i na primjeru Ulrika II. koji se 1434. godine oženio Katarinom, kćerkom srpskog despota Đurđa Brankovića, najbogatijeg veleposjednika u Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu.⁴⁷ Očito je da su politički ciljevi Celjskih stremili prema jugoistoku, a tome ide u prilog i nasljedni sporazum koji su 1427. godine sklopili bosanski kralj Stjepan II. Kotromanić i Herman II. kojim je određeno kako će bosanska kruna pripasti Hermanu II. i njegovim nasljednicima u slučaju da Stjepan II. umre bez sinova.⁴⁸ Time se po prvi puta ukazala prilika da Celjski zasjednu na kraljevsko prijestolje i time dosegnu sam vrh srednjovjekovne hijerarhije. Bračne veze s Frankopanima u Hrvatskoj, Gorjanskima u Ugarskoj, te Brankovićima u Srbiji služile su stvaranju mreže savezništva diljem jugoistočne Europe koja je okruživala željeni cilj – Bosnu. Stjecanjem krunice Celjski bi nadvisili i svoje ambicije u Svetom Rimskom Carstvu, te postali ravnopravni ostalim europskim vladarima.

Nakon smrti Hermana II. upravo je Ulrik II. preuzeo vodstvo unutar dinastije dok se njegov otac Fridrik II. posvetio ponajprije upravljanju obiteljskim imanjima i time omogućio svome sinu nesmetano bavljenje visokom politikom.⁴⁹ U listopadu 1438. Sigismundov nasljednik Albert II. imenovao je Ulrika II. namjesnikom Češke s velikim ovlastima, no Ulrik je u svibnju iduće godine smijenjen, poglavito zahvaljujući intrigama domaćeg plemstva.⁵⁰ Albert je, po svemu sudeći, ostao u dobrim odnosima s Celjskima, budući da je, kao što je već rečeno, odgađao donijeti presudu o njihovom kneževskom rangu. Nakon Albertove smrti Ugarska se našla u građanskom ratu između poljske i habsburške stranke. Iako je kraljica bila trudna, te u veljači 1440. godine rodila sina Ladislava Posthumnog, veći dio plemstva krunu je ponudio poljskom kralju Vladislavu III. Jageloviću, dok su najmoćniji magnati predvođeni obiteljima Celjski, Gorjanski i Branković ostali vjerni Elizabeti. Ulrik II. je čitavo to vrijeme bio kraljičin vjerni saveznik. Nakon što je Elizabetina sluškinja Helena Kottaner ukrala krunu sv. Stjepana Ulrik je bio ključna figura prilikom

⁴⁶ D'Arcy Jonathan Dacre Boulton, *The Knights of the Crown: The Monarchical Orders of Knighthood in Later Medieval Europe 1325-1520*, 327-328 (Suffolk: The Boydell Press, 1987).

⁴⁷ Vjenčanje je obavljeno na despotovom dvoru, a Celjski su morali pristati da Katarina ostane u pravoslavnoj vjeri. Štoviše, čak je i Ulrikova i Katarinina kćer Elizabeta odgojena u pravoslavnoj vjeri. Vidi Momčilo Spremić, *Despot Đurđ Branković i njegovo doba*, 178-179 (Beograd: 1994); Klaić, *Zadnji knezi*, 77-78. Potrebno je još spomenuti kako je u bizantskoj tradiciji titula despota stajala odmah ispod carske, te je stoga bila vrlo prestižna. Vidi Jovanka Kalić "Veliki preokret," u *Doba borbi za očuvanje i obnovu države (1371-1537)*, ur. Jovanka Kalić, 64-74, ovdje: 65, *Istorija srpskog naroda*, vol. 2 (Beograd: Srpska književna zadruga, 1982).

⁴⁸ Fejér, *CD 10/6*, 900-901. U povelji Stjepan II. naziva Hermana II. *consanguineus et frater noster dilectus*.

⁴⁹ O tome svjedoči veliki broj povelja koje se mogu naći u Tkalčić, *MCZ 2*.

⁵⁰ Dopsch, *Grafen*, 24.

krunidbe malog Ladislava u svibnju iste godine.⁵¹ Priskrbio je bogato ukrašen mač kojim je prijestolonasljednik proglašen vitezom, pročitao je umjesto njega krunidbenu zakletvu,⁵² a zatim je jedini jahao na konju držeći krunu iznad kraljeve glave. Unatoč početnim uspjesima koje Celjski uglavnom duguju svom češkom vojskovođi Janu Vitovcu, veteranu husitskih ratova, habsburšku su stranku porazili Nikola Iločki (mađ. Újlaki) i Ivan Hunyadi u odlučujućoj bici kod Bátaszéka u veljači 1441. godine, nakon čega su Elizabetini pristalice bili prisiljeni sklopiti mir s Vladislavom i priznati ga kao kralja. Ulrik II. učinio je to u travnju iste godine pri čemu je uspio zadržati svoje posjede i dobiti od kralja priznanje svoje kneževske titule kao i vodećeg položaja među ugarsko-hrvatskim plemstvom.⁵³ U međuvremenu je Elizabeta izručila Ladislava i svetu krunu caru Fridriku III. koji je postao dječakov skrbnik i namjesnik u Austriji.

Sljedećih je nekoliko godina Ulrik II. svoje djelovanje usmjerio pretežno na područje Svetog Rimskog Carstva budući da su njegovi konkurenti u Ugarsko-Hrvatskoj, Ivan Hunyadi i Nikola Iločki uživali potporu kralja.⁵⁴ Nakon izmirenja s carem Fridrikom III. Ulrik postaje njegov savjetnik, te sudjeluje i na saboru u Nürnbergu 1444. godine.⁵⁵ Iste godine umro je i bosanski kralj Stjepan II. no bosansko je plemstvo zanemarilo nasljedni sporazum s Hermanom II. i izabralo za kralja Stjepana Tomaša kojeg je podržavao Ivan Hunyadi kako bi spriječio jačanje Celjskih.⁵⁶ Nakon smrti Vladislava III. u bici kod Varne u studenom 1444. godine situacija se znatno promijenila u korist Celjskih. Ladislav je priznat kao zakoniti ugarsko-hrvatski kralj, a vlast je preuzelo vijeće od sedam članova, trojice iz habsburške, te četvorica iz poljske stranke. Ulrik II. nije uspio postati članom vijeća, no zato je 1445. godine, nakon smrti bana Matka Talovca, silom preoteo slavonski banat. Nakon što je na saboru u Rákosu 1446. godine izabran za namjesnika kraljevstva Hunyadi je bezuspješno pokušao silom osporiti prevlast Celjskih u Slavoniji, a nakon poraza na Kosovom polju od strane Osmanlija 1448. godine morao je i službeno priznati

51 Izvorno svjedočanstvo o tome donosi sama Helena Kottaner u svojim memoarima. Vidi Helene Kottaner, *The Memoirs of Helene Kottaner (1439-1440)*, prev. Maya Bijcoet Williamson, 43 (Cambridge: D.S. Brewer, 1998) (dalje: Kottaner, *Memoirs*). Djelo postoji i u slovenskom prijevodu: Igor Grdina i Peter Štih, ur., *Spomeni Helene Kottane* (Ljubljana: Nova revija, 1999).

52 Helene Kottaner spominje samo da je "pročitana zakletna povelja" (Kottaner, *Memoirs*, 44), no dvorski kroničar Matije Korvina, Johannes Thuróczy, piše "Vlricus comes Cilie et idem proximus regine adfuit, qui pro puero coronato adinstar aliorum regum Hungarie tempore coronationis pro observanda sue plebes libertate sacramentum reale prestitit iuramentum." Elizabeth Galántai and Julius Kristó, ur., *Johannes de Thurocz, Cronica Hungarorum I. Textus*, 236 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1985) i komentar u Elemér Mályusz i Julius Kristó, *Johannes de Thurocz, Cronica Hungarorum II. Commentarii 2. Ab anno 1301 usque ad annum 1487*, 301 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988).

53 Priznati su kao *veris atque legitimis membris corone regni Hungarie*. CKSL 19. IV. 1441., pored Szombathelya.

54 Ulrik II. se upleo u nasljedni spor Goričkih grofova. Christiane Thomas, "Der Kampf um die Weidenburg," *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 24 (1971): 1-86.

55 Na tom mu je saboru ukazana velika počast budući da je po poklonima koje je dobio svrstan među najmoćnije kneževe carstva. *Die Chroniken der fränkischen Städte: Nürnberg*, Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert, vol. 3, 398-401 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1961).

56 Vidi Grabmayer, *Opfer*, 298; Dopsch, *Grafen*, 27.

Ulriku II. bansku službu u Slavoniji.⁵⁷ U međuvremenu je Ulrik II. sklopio savez s Martinom Frankonom, te moravskim magnatom Ulrikom Roženbergom.⁵⁸

Izručenje Ladislava – vrhunac moći Ulrika II.

Budući da se Ladislav Posthumni nalazio u skrbištvu cara Fridrika III. Ulrik II. nije imao drugog izbora negoli biti vjeran caru. No razdor među njima postupno se proširivao sve dok nije buknuo u takozvanoj “revoluciji Mailberškog saveza” koja je buknuła 1451. godine.⁵⁹ Naime, austrijski su staleži, predvođeni grofom Ulrikom Eitzingerom proglasili malog Ladislava punoljetnim i zahtijevali njegovo izručenje. Iza scene je konce vukao Ulrik II. čitavo vrijeme pretvarajući se kako je i dalje odan caru. Nakon povratka s krunidbenog puta u Rim Fridrik III. našao se opsjednut u svojoj prijestolnici u Bečkom Novom Mestu te je u rujnu 1452. godine pristao izručiti svog štićenika Ulriku II. koji ga je, suprotno dogovoru, odmah odveo u Beč gdje su mu građani iskazali vjernost i priznali ga za zakonitog vojvodu. Kao Ladislavov rođak Ulrik je preuzeo poluge vlasti u Austriji, a mogao je računati na znatan rast moći i u Ugarsko-Hrvatskoj. U siječnju 1453. ugarsko-hrvatski sabor proglasio je Ladislava punoljetnim. U zamjenu za odricanje od namjesništva Hunyadi je imenovan generalnim kapetanom (*capitaneus generalis*) kraljevstva, te mu je dodijeljena titula vječnog grofa (*comes perpetuus*) Bistrice u Transilvaniji.⁶⁰ U međuvremenu je Ulrik Eitzinger skovao urotu protiv sve jačeg Ulrika II., te ga je u rujnu 1453. godine uspio protjerati iz Beča i time eliminirati njegov utjecaj na Ladislava. U lipnju 1454. godine umro je Fridrik II. Celjski tako da je Ulrik postao jedini gospodar čitave celjske baštine, a ujedno i posljednji budući da su mu oba sina, Juraj i Herman umrli kao djeca.⁶¹ Već u veljači 1455. godine trijumfalno se vratio u Beč nakon čega ga je kralj imenovao i hrvatsko-dalmatinskim banom.⁶² Po svemu sudeći Ulrik II. je aktivno provodio svoju politiku osvajanja bosanske krune. Do rujna 1456. godine čitava je Hrvatska potpala pod njegovu vlast osim Klisa koji se predao Veneciji. Jednu je svoju nećaku udao za bosanskog vojvodu Stjepana Vukčića koji je bio u zavadi sa Stjepanom Tomašom.⁶³

57 Engel, *St. Stephen*, 290, Klaić, *Zadnji knezi*, 80-90, Krones, *Chronik*, 103-107. Hunyadijev otpor nije spriječio “de facto” priznanje njegovog banata. Nikola Iločki i Martin Frankopan oslovljavaju Celjske kao slavonske banove već u 1446. godini. CKSL 6. I. 1446., Castrum Palota, i CKSL 2. II. 1446., Senj.

58 CKSL 2. II. 1446, Senj. Ulrik je već ranije sklopio savez sa Stjepanom Frankonom CKSL 29. IX. 1444., Ozalj.

59 Karl Gutkas, “Der Mailberger Bund von 1451,” *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 74 (1966): 51-94, 347-392.

60 Pri tome je Hunyadijeva namjera bila steći poseban položaj u kraljevstvu kakav su već imali Celjski. Engel, *St. Stephen*, 294, Tringli, *Würden*, 122.

61 Herman IV. umro je 1447. godine, a Juraj 1443. godine. Vidi Vlado Habjan, “Družbeno-razvojni pomen knezov iz Celje v slovenskem poldrugem tisočletju” u Germadnik, ur., *Celjski grofje*, 51-70, ovdje: 61.

62 U pismu “Serenissimi” u svibnju 1455, Ulrik je obavijestio mletačku vladu o svom imenovanju. Vidi Ljubić, *Listine* 10, 95.

63 Ulrik je vojvodu Stjepana podržavao i u ratu protiv Dubrovnika 1451. godine tako što mu je slao topove i inženjere. Ignacij Voje, “Celjski grofi in Dubrovnik,” *Celjski zbornik* (1990): 27-41, ovdje: 31-34.

Bosanski se kralj našao u potpunom okruženju i panično je tražio pomoć od Venecije koja je odbila suprotstaviti se moćnom banu Ulriku II.⁶⁴ Čak je i rođak cara Fridrika, Sigismund Tirolski u siječnju 1455. godine oslovio Ulrika II. kao *hochgeboren*, prvi pripadnik leopoldinske dinastije Habsburgovaca koji je to učinio.⁶⁵ Sljedeće je godine Ulrik II. sklopio savez sa saskim izbornim kneževima Fridrikom i Vilimom čime se potvrdio rast njegovog ugleda u carstvu.

Ulrik II. i Ivan Hunyadi

Neprijateljstvo između Ulrika II. i Ivan Hunyadija trajalo je još od građanskog rata. Otkako se od anonimnog *familiarisa*⁶⁶ vrtoglavo uspeo na položaj transilvanskog vojvode, Hunyadi je čitavo vrijeme bio najveći rival Celjskome za primat u kraljevstvu. Njegove velike pobjede nad Osmanlijama u prvim godinama Vladislavove vlasti prikrbile su mu status "nacionalnog heroja" u Ugarsko-Hrvatskoj što nisu umanjili ni porazi kod Varne i na Kosovom polju. Kao namjesnik Hunyadi je raspolagao velikim приходima i ovlastima, uključujući i vrhovno zapovjedništvo nad vojskom. No porazi protiv Osmanlija i češkog plaćenika Jana Žiskre koji je držao pod kontrolom područje današnje Slovačke prisilili su ga na izmirenje s Ulrikom II. Nakon poraza na Kosovom polju Hunyadi je zatočio Ulrikov tast Đurađ Branković, te ga prisilio na povrat oduzetih posjeda kao i na zaruke između Ulrikove kćeri Elizabete i Hunyadijeva sina Ladislava čime se trebalo prebroditi jaz između srpskog despota i celjskog grofa s jedne, te namjesnika kraljevstva s druge strane.⁶⁷ Ulrikov progon s Ladislavova dvora Hunyadi je iskoristio kako bi razvrgnuo zaruke. Ponovni uspon Celjskog 1455. godine, kao i promjena politike Hunyadijeva dugogodišnjeg saveznika Nikole Iločkog koji se sada zalagao za obnovu kraljeve vlasti, prisilila je "generalnog kapetana" na popuštanje i sklapanje saveza s Ulrikom II. pri čemu je Elizabeta ponovno zaručena, ovaj put s mlađim Ivanovim sinom Matijom.⁶⁸ Elizabeta je pak umrla od bolesti 1455. godine u Hunyadijevoj skrbi pri čemu ni doktori ni molitve sv. Ivana Kapistrana nisu bili od pomoći, tako da je rascjep između dvije obitelji postao konačan. Nakon uspješne obrane

64 Marko Šunjić, *Bosna i Venecija*, 254 (Sarajevo: Napredak, 1996).

65 Kurelić, *Status*, 66; CKLS 25. I. 1455., Lienz.

66 *Familiaritas* je posebnost ugarsko-hrvatskog plemićkog sustava gdje nije postojao podvazalitet kao što je to bio slučaj na Zapadu, već su plemići stupali u službu magnata u nekom obliku ugovornog odnosa pri čemu su zadržavali osobnu slobodu, a i imovinu. Vidi Martin Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary* (London: Palgrave, 2000), i Erik Fügedi, *The Elefánthy* (Budapest: Central European University, 1998)

67 ...*Ut ad voluntatem et beneplacitum ipsorum filiam unicum videlicet nostri comitis Ulrici etc. carissimam iuvenulam dominam Elizabeth, illi cui maluerint et ad illam ad quam voluerint domum matrimonialiter copulare et desponsare possent...ut premitteretur per prefatum despotum et eius consortem filio sepe dicti Johannis de Hunyad factam...*, Thallóczy, *MHH* 33, 149-150.

68 *Nicolaus de Wylak inter cetera wayuoda Transiluanus banus Machouiensis Siculorum et Themesiensis comes... cum illustribus principibus Friderico et Vlrico filio eiusdem dei gracia Cilie Ortenburge Zagorieque comitis necnon regni Sclauonie banis*. CKSL 6. I. 1446., Castrum Palota. Savez sa Hunyadijem CKSL 1. VIII: 1455., Buda, A. U povelji o zarukama Hunyadi je pristao da Ulrik sam odredi visinu miraza. CKSL 1. VIII. 1455., B.

Beograda protiv sultana Mehmeda II. u srpnju 1456. godine Hunyadi je podlijegao kugi samo tri tjedna kasnije. Ulrik II. iskoristio je situaciju kako bi konačno preuzeo vodeći položaj u kraljevstvu. Sklopivši sporazum s češkim namjesnikom Jurjem Podjebradom 3. rujna osigurao si je slobodne ruke za djelovanje u Ugarsko-Hrvatskoj. Zajedno s kraljem stao je na čelo križarske vojske koja se okupila za borbu protiv Osmanlija. Na saboru u Futaku Ladislav Posthumni ga je imenovao generalnim kapetanom kraljevstva, a ujedno je došlo i do svečanog izmirenja s Hunyadijevim sinom Ladislavom. Novi prvak hunyadijevske stranke morao se obvezati na vraćanje kraljevskih utvrda u svom posjedu, uključujući i strateški važan Beograd. U zamjenu ga je Ulrik II., koji više nije imao živućih nasljednika, posvojio. No Hunyadijevci nisu htjeli mirno prihvatiti da se protivnik "beogradskog heroja" uspne na njegov položaj, te su osmislili plan kako bi si ponovno povratili primat u kraljevstvu. Početkom studenog Ulrik II. i kralj Ladislav namamljeni su u utvrdu Beograd, nakon čega su se našli zatočeni i odvojeni od križarske vojske. Tijekom noći grof i kralj bili su izloženi psihičkom teroru, da bi sljedećeg jutra, prilikom razgovora o državnim poslovima izbio sukob u kojemu je Ulrik II. ubijen.⁶⁹ Hunyadijevska strana tvrdila je kako je sukob izazvao Celjski grof zbog svoje naprasite naravi, dok je celjsko-habsburška strana ustrajala u tome da se radilo o brižno planiranom atentatu. Tek pod prijetnjom križara i Jana Vitovca hunyadijevci su predali Ulrikovo tijelo koje je zatim preneseno u Celje, te 15. studenog pokopano u franjevačkom samostanu. Nakon trideset dana je, u tradiciji toga vremena, održana svečana misa uz ponovljeni simbolički pogreb o čemu svjedoči anonimni celjski kroničar.⁷⁰ Priređeni ceremonijal je uvelike nalikovao kraljevskim pogrebima, te se može zaključiti kako se dinastija Celjskih u sutonu svoga postojanja mogla svrstati uz bok najmoćnijih i najprestižnijih obitelji tadašnje Europe.⁷¹

69 Detaljno o samom ubojstvu i relevantnim izvorima vidi Grabmayer, *Opfer*, 302-309.

70 *Do nun das alles ergangen was, do wardt edlen vnd fürstlich graffen Ulrichs todtter leichnamb in ein truben gelegt und reinigklich verschagen und gen Cilli in begrebnus gefürt und in dem closter daselbst in den sarge gelegt, und wardt von der edl fürstin Catharina, seiner gemahl, vnd von seinen herrn rittern und knechten und dienern hochgelagt unf fürstlich bestat. Und als man ihm das dreysigst beginge, do wurden viell fürstlicher berat und viell sendlicher klag gesehen, davon ich ein venig sagen will. Von erst so wardt in mittn des gotteshaus des closters Cilli ein köstliches grab gemacht und aufgesetzt. das was mit schwartzen tuch köstlich umbhangen und bedeckt, und umb das grab wurden vier brinnende stekertzen köstlich aufgesteckt, die lichten schein gaben. Darnach wurden zwelf arme menschen, köstlich in schwartz gekleidet, geordnet, die innerhalb der stekerten zu runde vmb das grab stunden, und ein jeder hatte eine brinnende wachskertzen in seiner handt. Und vor diesem grab was ein altar zugericht; darauf wardt das grosse seelambt gesungen. Und als man das offertorium gesang, und do nun die edle fürstin, frau Catharina, ihr offer auf den altar bett gelegt und nach ihr viel ritter und knechte, do waren geordnet fünf panir, nämlich Cilli, Ortenburg, Sannegg, Seger und dad fünffi was ein schwarz Klagfändl, und zu iedem panir sein schildt und vergoldener helmb; die wurden von guten ritter und knechten zu dem grab und zu dem altar getragen und geopfert. Und nach diesem wurden zwelf ross köstlich getziert und mit schwartzen tuch köstlich bedegt; und auf einem jeden ross ein knab köstlich in schwartz gekleidet sass. (Also wardt) zu dem grab und zu dem altar geritten und zu dem seel-ambt geopfert, und ein geharnischer mann ging vor ihm. Und als das offer der panir, schildt, helmb und ross nun beschach, do legt sich dieser harnaschte mann nieder; do hub ainer ein sendlich geschrey ob diesem geharnaschtem man mit aufgethanem hellen mund und schrey laut: heind graffen von Cilli und nymermer, und ruffet das dreimal; und darnach zerbrach er das panir ob sein; do erhub sich in dem closter zu Cilli von frauen und mannen ein so sendliche klag von wainen, das niemandt volschreiben mag. Krones, *Chronik*, 127-129.*

71 Simbolična žrtva konja, šitova i zastava i šljemova prinesena je i na pogrebu Karla IV. 1378. godine, a slično je bilo i u slučaju Ladislava Posthumnog. Vidi Marie Bláhova, "Die königliche Begräbniszeremonien im spätmittelalterlichen Böhmen," u *Der Tod des Mächtigen*, ur. Lothar Kolmer, 89-112, ovdje: 97-98, 106 (Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1997).

Unatoč tome što su se Ulrikovi vazali zakleli na vjetnost njegovoj udovici Katarini, Celjska je baština uskoro razgrabljena među brojnim pretendentima. Pozivajući se na nasljedni sporazum iz 1443. godine car Fridrik je, nakon smrti Ladislava Posthumnog u studenom 1457. godine, preuzeo čitavu baštinu Celjskih na području Svetog Rimskog Carstva. Sve što je preostalo na teritoriju Ugarsko-hrvatskog kraljevstva, prodala je, opsjednuta sa svih strana, Katarina Celjska Janu Vitovcu 1461. godine za 62.000 forinti.⁷² Ulrikov neprijatelj Ladislav Hunyadi nije uspio ostvariti svoj naum i zauzeti očev položaj u kraljevstvu. Iako je prisilio Ladislava Posthumnog na zakletvu kako se neće svetiti za Ulrikovu smrt, kralj ga je 16. ožujka 1457. godine dao uhititi i javno smaknuti, pri čemu je brutalno izvršenje presude bilo uvelike nalik smrti samog Ulrika II.⁷³ Mlađeg Hunyadija, Matiju, Ladislav se nije usudio pogubiti, već ga je poslao u zatočeništvo u Prag. Nakon Ladislavove smrti taj će Hunyadi, zvan Korvin, postati snažni renesansni kralj Ugarsko-Hrvatske, čime je ipak pobjedu u velikom sukobu ove dvije obitelji odnio Ulrikov rival Janos.

72 Klaić, *Zadnji knezi*, 78.

73 Nürnberška kronika detaljno pripovijeda o javnom smaknuću Ladislava Hunyadija. Krvnici su ga višestruko izranjavali, te mu na kraju odрубili glavu. Vidi *Die Chroniken der fränkischen Städte: Nürnberg*, Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert, vol. 10, 224 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1961).

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Godina LIX
Zagreb 2006.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LIX, str. 1-338, Zagreb 2006.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Suizdavač

Srednja Europa, d.o.o.

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša, Mirjana Gross, Tvrko Jakovina

Ivan Kampuš, Franko Mirošević, Ivica Prlender

Tomislav Raukar, Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa *Historijski zbornik* su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Objavlјivanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

Grafička priprema i tisak:

Ibis-grafika, IV Ravnice 25, Zagreb